

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет історії та філософії

(повне найменування факультету)

Кафедра культурології

(повна назва кафедри)

Д и п л о м н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

на тему: **«La femme fatale» як образ західної культури**
«La femme fatale as an image of Western culture»

Виконала: студентка денної форми навчання
спеціальності 034 Культурологія

Скачко Вікторія Вячеславівна

Керівник к.філос.н., доц. Сумченко І. В. _____

Рецензент к.філос.н., доц. Левченко В.Л.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ __ від _____ 2021 р.

Завідувач кафедри

(підпис)

Соболевська О.К.

Захищено на засіданні ЕК № __
протокол № __ від _____ 2021 р.
Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

(підпис)

Левченко В.Л.

Одеса – 2021

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Причини та історія виникнення образу la femme fatale	6
1.1 Жінка як концепт Іншого (за роботою Симони де Бовуар «Друга стать».....	6
1.2 Архетип фатальної жінки у соціокультурній свідомості: історична ретроспектива.	16
Розділ 2. Особливості репрезентації та інтерпретації Femme fatale у західній культурі	24
2.1. Культурологічний аналіз фатальних жінок в релігії, міфології та епічних творах.....	24
2.2 Характерні риси образу фатальної жінки в західній культурі XIX – XX ст.	35
2.3 La femme fatale як центральний образ у кіно-нуар.	37
2.4 Роль образу la femme fatale у процесі емансипації та феміністичних руках.	43
Розділ 3. Фатальна жінка як модель сучасної культури.	51
Висновки	54
Список джерел та літератури	58
Додатки	

Вступ

Актуальність теми. Актуальність даного дослідження визначається в першу чергу тим, що гендерні проблеми сьогодення входять в число найбільш пріоритетних і активно обговорюваних у суспільстві. *Femme fatale* — це сюжетний образ, придуманий чоловіками, в якому чоловічі риси приписуються жінці. Термін вперше виник наприкінці XIX століття й узагальнив у собі усі альтернативні втілення жіночої фемінності в культурі [17, с. 10], а саме: фатальна жінка сильна, ініціативна і незалежна; але водночас красива та еротично приваблива, вона асоціюється зі спокусою та розбещенням, які ведуть чоловіків до власного знищення. Хоча ця тема існувала з початку історії людства, образ фатальної жіночності набув масштабної популярності на межі XX століття. Насправді фатальна жінка є важливою ознакою появи нового жіночого образу, починаючи з 1850-х років унаслідок соціальних, політичних та культурних обставин.

Образ *femme fatale* у кіноуар почали нещадно експлуатувати, загострювати й посилювати, що, своєю чергою, додало йому негативну конотацію «фатальної жінки», перетворивши її фактично на демона, уособлення гріховності. Частково зараз цей образ сприймають як емпauerмент (наділення внутрішньою силою): можливість розпоряджатися власним тілом і сексуальністю — важливий крок на шляху звільнення жінок і в інших сферах життя. Саме цим образ і досі надихає феміністичні рухи, дає їм основу для підняття питання ролі жінки у суспільному житті.

З іншого боку, фатальних жінок неможливо сприймати поза контекстом сексистських конотацій. Фатальна жінка взагалі не існує самотійно, сама по собі. Основа її образу — руйнівний вплив на іншого, в першу чергу чоловіка, що і зараз викликає бурхливі дискусії на тему неприкритої сексуальності.

Образ «фатальної жінки» несе в собі те, що зазвичай люди не показують, ту темну, небезпечну, руйнівну сторону особистості, яка є в кожній жінці. І

тому, швидше за все, *femme fatale* можна назвати втіленням страхів і проблеми тієї епохи, в якій вона існує.

Аналіз наукових публікацій. У цій роботі ми спробуємо простежити розвиток образу фатальної жінки на матеріалі наукових досліджень XX та XXI століття, які охоплюють період від античності й до сучасної західної культури, живопису (XIX — XX століття) і кінематографу (XX та XXI століття). У зв'язку з цим ми будемо спиратися на дослідження Клауса Креймера, Едіт Зак, Вірджинії Аллен. Особливу увагу треба приділити роботі Симони де Бовуар «Друга стаття». Це двотомне фундаментальне дослідження місця та ролі жінки в житті, гендерної нерівності, системного утиску жінок та їх причин і механізмів. У своїй роботі де Бовуар як представниця екзистенціалізму послідовно розвиває лаканівський концепт Іншої (вторинної, чужої, відчуженої від себе, ізольованої від світу, смислів і самоствердження), котрою є жінка стосовно чоловіка як «вихідного» суб'єкта культури.

Тема охоплює велику кількість питань з точки зору антропології, соціології, психології та гендерних студій, охопити які в рамках однієї роботи не представляється можливим, тому **метою** роботи є виявлення найбільш точного розуміння образу *la femme fatale* на основі його дослідження в контексті історії західної культури, релігійних, міфологічних та літературних наративів та систематизація теоретичних знань про образ *Femme fatale* у всіх його значущих культурно-історичних проявах.

Об'єкт дослідження: артефакти західної культури.

Предмет дослідження: образ *la femme fatale*.

З урахуванням зазначеної мети в роботі ставляться наступні **завдання**:

- проаналізувати образ *Femme fatale*, його сутність, сюжетні особливості й функції у культурі;
- прослідкувати зміну соціальної ролі образу фатальної жінки на різних етапах розвитку західної культури як основний контекст його існування;

- визначити роль і місце образу *Femme fatale* в західній культурі;
- встановити зв'язок між різноманітними втіленнями образу;
- схарактеризувати найвідоміших *femme fatale* в літературі, мистецтві та кіно та концепт образу у сучасній культурі.

Методи дослідження. В даній дипломній роботі були використані теоретичні та систематичні методи дослідження такі як:

- класифікація;
- узагальнення;
- опис;
- порівняльний аналіз;
- синтез (об'єднання);
- вивчення та аналіз текстів, кіно та образного мистецтва;

Структура дипломної роботи включає 3 розділи, розміщені на 57-ми сторінках, список джерел та літератури складається з 55 джерел.

Висновки

Фатальна жінка для деяких – це символ жіночої сили: героїня, прекрасно розуміє, чого хоче, і не боїться досягти різними шляхами до своєї мети. Для інших це образ, побудований на експлуатації жіночої сексуальності й стереотипів.

Її сексуальність підіймає питання пізнання невідомого. Це знання і сексуальність значно впливають на уявлення про відмінності статей в літературі, філософії, мистецтві, психології та кіно. Фатальна жінка – це не тільки візуальний образ, вона – зображення тривоги й страхів перед обличчям змін.

Частіше за все дослідники асоціюють образ *femme fatale* з класичним кіно нуар 1940-х – 50-х років. З французької цей термін буквально означає «фатальна жінка», вона приносить страждання чоловікам або навіть людству в цілому. Сюжетний троп, що набув популярності у Сполучених Штатах незабаром після того, як жінки отримали виборче право, надає фатальній жінці майже надприродний рівень влади, але ця сила походить з її сексуальності, і тому повністю залежить від схвалення чоловіків. Вона стає візуальним акцентом засобів масової інформації, в яких з'являється, але її центральність часто трактується як метафора нарцисизму і зневажається. Її часто порівнюють з демоном, вампіром чи відьмою. Вона вільна, але ця свобода зникає в кінці історій: майже завжди вона переможена або вбита. По своїй сутності, лиходійство *femme fatale* часто викриває культурні переживання перед лицем жіноцтва.

Проаналізувавши велику кількість культурних артефактів західної культури можна виділити типові риси фатальної жінки: загадкова, приваблива, має подвійні мотиви, нездатна любити, небезпечна, ненадійна, безвідповідальна та маніпулятивна. Її часто зображують як надзвичайно привабливу жінку зі спокусливим голосом, звабливими формами й складним характером. Фатальна жінка – втілення сексуальності та використовує це як зброю. Вона, як правило,

дуже розумна, крім своєї краси часто говорить, поводить ся та одягається у незвичній та різючій манері, покликаний привернути увагу. Найголовніше, що вона надзвичайно небезпечна; відносини з фатальною жінкою часто призводять до руйнівних наслідків.

Ми прийшли до висновку, що зображення фатальної жінки часто набуває популярності, коли відбуваються швидкі соціальні зміни та потрясіння. Думки дослідників стосовно образу фатальної жінки розділяються. Деякі вважають її тісно пов'язаною з чоловічою мізогінією, тоді як для інших роль фатальної жінки залишається прикладом незалежності жінки та втіленням загрози для традиційних гендерних ролей. Оскільки діаметральні протилежності визначення характеризують *femme fatale*, вона стала, можливо, найпопулярнішим жіночим архетипом в західному кіномистецтві, відображаючи тенденції нових можливостей жінок кінця ХХ і початку ХХІ століття,

Проаналізувавши образ «*La femme fatale*», його специфікацію в західній культурі, можна прийти до наступних висновків:

- попри її велику славу та постійну присутність, фігура фатальної жінки залишилась здебільшого безіменною. Перше задокументоване використання англійською мовою терміну *femme fatale* з'явилося в 1912 році в листі Джорджа Бернарда Шоу. Задовго до того, як вона отримала свою сексуальну французьку конотацію, фатальна жінка процвітала в різних наративах;
- стереотип фатальної жінки, як правило, зводить її до просто небезпечної жінки. *Femme fatale* тлумачать як обачливу і хитру спокусницю, беззахисну і жорстоку одночасно, вона використовує чоловіків для досягнення своєї мети. *Femme fatale* грає або на почутті страху або провини, або приковує до себе за допомогою звабливого обману;

- ці жінки використовують свою красу та сексуальність через ряд соціально-економічних та психологічних причин, таких як втеча від складного минулого, жалюгідного сьогодення чи бідності, або прагнення соціального прогресу.

Фатальна жінка — багатогранний і складний образ в кіно, його еволюція почалась з 40-х років і видозмінюється в сучасних фільмах. З плином часу цей термін збагачувався різними сенсами, котрі втрачали своє значення в певному десятиріччі й заново відроджувались з адаптацією образу до нової культури. Комусь був потрібен секс-символ, комусь — жертва з феміністськими поглядами. Це поняття немов пластилін, модернізує себе, знаходить себе залежно від проблем суспільства і його потреб, а саме тому залишається найбільш розтиражованим символом в західноєвропейській культурі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТАЛІТЕРАТУРИ

1. Бовуар С. де. Второй пол. Т. 1 и 2 / Пер. з франц./ред. и вступ. ст. С.Г. Айвазовой; коммент. М.В. Аристовой. М.: Прогресс; СПб.: Алетейя, 1997. 832 с.
2. Брюле П. Повседневная жизнь древнегреческих женщин в классическую эпоху. М., 2005. 240 с.
3. Вулф В. Своя комната / пер. Д. Горянина. Манн, Иванов и Фербер, 2019. 144 с.
4. Драйден Г. Революция в образовании / Г. Драйден, Дж. Вос. – М.: ПАРВИНЭ, 2003. 672 с.
5. Дубова М.А. Стилевой феномен символистского романа в контексте культуры Серебряного века (проза В. Брюсова, Ф. Сологуба, А. Белого): дис. ... д-ра филол. наук. Москва, 2015. 397 с.
6. Жеребкина И. «Прекрасная дама» (к вопросу о конструктах женской субъективности в России) // Гендерные исследования: феминистская методология в социальных науках. ХЦГИ: Харьков, 2018. С. 223-241.
7. «Жінкою стають»: де Бовуар і український фемінізм - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-39194185> (дата звернення: 26.04.2021).
8. Заметки о фильме нуар. Журнал «Сеанс». URL: <http://seance.ru/blog/noir-notes/> (дата звернення: 20.05.2021).
9. Зиммель Г. Избранное. В 2 т. Т. 2 / Г. Зиммель. М.: Наука, 1996. 608 с
10. Киселёва Т. Г. Женский образ в социокультурной рефлексии / Т. Г. Киселёва. – М.: МГУКИ, 2002. 135 с.
11. Мазин В. Вестник психоанализа. 2001.
12. Матич О. Покровы Саломеи. Эрос, смерть и история // Эротизм без берегов: сб. статей и материалов / сост. М.М. Павлова. М.: НЛЮ, 2014. С. 90–121.
13. Набоков В. Лолита : Роман. Киев : АСТ, 1998. 480 с.

14. Нежинская Р. Саломея. Образ роковой женщины, которой не было. М.: Новое литературное обозрение, 2018. 256 с.
15. Орозбаев К.Н. Стилистика интерьера в американском фильме нуар 1940-1950-х годов // Художественная культура. 2019. №1. С. 174-191.
16. Платон. Пир. Платон. Собрание сочинений: в 4 т. 2-е изд. М., 1993. С. 98–100.
17. Потехина Е. А. Культурные модели феминного: роковая женщина и женщина-вамп // Царскосельские чтения. 2016. №XX. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnye-modeli-feminного-rokovayaa-zhenschina-i-zhenschina-vamp> (дата звернения: 19.05.2021).
18. Сильвер А. Девять элементов стиля «Целуй меня насмерть». URL: <http://seance.ru/blog/chtenie/noir-kiss/>
19. Сучасна українська белетристика : координати «Коронації слова» : [монографія]. Миколаїв : Іліон, 2014. 174 с.
20. Федорова К.А. Образ «La femme fatale» в искусстве. // Гуманитарные научные исследования. 2013. № 3 [Электронный ресурс]. URL: <http://human.snauka.ru/2013/03/2551>
21. Флобер Г. Госпожа Бовари. М., 1984. 536 с.
22. Фридан Б. Загадка женственности. М., 1994.
23. Фукс Э. Буржуазный век. История нравов / пер. В. М. Фриче. Смоленск, 2010. С. 543.
24. Шаброль К. «Целуй меня насмерть. Реакция». URL: <https://ru.m.wikipedia.org/wiki/>
25. Эпос о Гильгамеше. М.Л., 1961. 214 с.
26. Allen V. M. The femme fatale: erotic icon. Troy, N.Y : Whitston Pub. Co., 1983. 209 p.
27. Beyond the pleasure principle. In the standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud. 18th ed. London, 1955. P. 7–64.

28. Bonovich A. Masked victims: examining the violence of femme fatales in contemporary film noir cinema : Master of Arts Theses. 2015. 115 p.
29. Cahir L.C. Literature Into Film : Theory and Practical Approaches. Jefferson : McFarland, 2016. 316 p.
30. Cleopatra | biography, beauty, history, death, & facts. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/biography/Cleopatra-queen-of-Egypt> (дата звернення: 23.05.2021).
31. Conard M.T. Nietzsche and the Meaning and Definition of Noir // The Philosophy of Film Noir. – University Press of Kentucky, 2017. P. 7–55.
32. Contributors to Wikimedia projects. Carmilla - Wikipedia. Wikipedia, the free encyclopedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Carmilla> (дата звернення: 24.05.2021).
33. Contributors to Wikimedia projects. Inanna - wikipedia. Wikipedia, the free encyclopedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Inanna> (дата звернення: 23.05.2021).
34. Contributors to Wikimedia projects. Nana (novel) - Wikipedia. Wikipedia, the free encyclopedia. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Nana_\(novel\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Nana_(novel)) (дата звернення: 23.05.2021).
35. Daichman G. S. Wayward nuns in Medieval literature. Syracuse, N.Y : Syracuse University Press, 1986. 223 p.
36. Definition of FEMINISM. Dictionary by Merriam-Webster: America's most-trusted online dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/feminism> (дата звернення: 20.05.2021).
37. Definition of FEMME FATALE. Dictionary by Merriam-Webster: America's most-trusted online dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/femme%20fatale> (дата звернення: 20.05.2021).
38. Doane M. A. Femmes fatales: Feminism, film theory, psychoanalysis. New York : Routledge, 1999. 312 p.
39. Duncan P. Müller Y. Film noir. Köln: Taschen, 2017. 639 p.

40. Eubanks W. R. How history and Hollywood got 'Cleopatra' wrong. NPR. URL: <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=130976125> (дата звернення: 23.05.2021).
41. Hart L. Fatal women: lesbian sexuality and the mark of aggression. Taylor & Francis Group, 1994. 224 p.
42. Inequality in 1,200 popular films: examining portrayals of gender, race/ethnicity, LGBTQ & disability from 2007 to 2018 / D. S. L. Smith та ін. 2019.
43. John Keats: «La Belle Dame sans Merci» by Martin... | Poetry Foundation. Poetry Foundation. URL: <https://www.poetryfoundation.org/articles/69748/john-keats-la-belle-dame-sans-merci> (дата звернення: 23.05.2021).
44. Joshua. Kelly Sue DeConnick talks Captain Marvel, pretty deadly, and the Sexy lamp test - IGN. IGN. URL: <https://www.ign.com/articles/2013/06/20/kelly-sue-deconnick-talks-captain-marvel-pretty-deadly-and-the-sexy-lamp-test> (дата звернення: 21.05.2021).
45. Kaplan A. E. Women in film noir. British Film Institute, 1999. 238 p.
46. Karras R. M. Sexuality in medieval Europe: doing unto others. New York, NY : Routledge, 2005.
47. Lévi-Strauss C. The elementary structures of kinship. Eyre & Spottiswoode, 1969. 541 с.
48. Lindsay F. Moreau and the lure of the femme fatale. P. 34–35.
49. Medieval european history | carnal magic: medieval witches and sexuality · The devil's mistress: witchcraft, gender roles, and sexuality in the middle ages. URL: <http://carmichaeldigitalprojects.org/hist447/exhibits/show/the-devil-s-mistress--witchcra/carnal-magic--medieval-witches> (дата звернення: 23.05.2021).
50. Mercure M. The «Bad Girl» Turned Feminist: The Femme Fatale and the Performance of Theory. Undergraduate Review. 2010. No. 6. P. 113–119.

51. Morgan le Fay | Robbins library digital projects. Robbins Library Digital Projects | Robbins Library Digital Projects. URL: <https://d.lib.rochester.edu/camelot/theme/morgan> (дата звернення: 23.05.2021).
52. Praz M. The romantic agony.: translated from the italian by Angus Davidson. 2nd ed. Cleveland : World Pub. Co., 1963. 502 p.
53. Proposed: the Furiosa test. Twitter. URL: <https://twitter.com/photopuck/status/607259980631273473>.
54. Raymond J.P., Ricketts C. Oscar Wilde: Recollections. London: Nonesuch Press, 1932. P. 51–53
55. Women and gender in medieval Europe: an encyclopedia. Routledge, 2015. 944 p.